

Årets arkæologi

Ringkøbing-Skjern Museum

Torben Egeberg

For Ringkøbing-Skjern Museum har det været et meget travlt år, hvor mange nye sider af områdets forhistorie er blevet af-dækket. Samtidig er museet stadig under opbygning på det arkæologiske område, når det gælder en fuldstændig fusion af de to gamle arkæologiske museer, Ringkøbing Museum og Skjern-Egvad Museum. Arkæologerne har i denne sammenhæng ikke fået mange pusterum, fordi nye udgravninger for det meste har styret hverdagen.

Vi har forsøgt at forbedre vores prøvegravninger ved at gå over til at bruge en 3 m bred skovl på gravemaskinen, når der bliver gravet søgegrøfter. Tidligere var skovlen kun 2 m bred. Det har givet store fordele, da vi får bedre overblik i det 50 % bredere felt, dvs. at kvaliteten af prøvegravningerne bliver øget, samtidig med at der bliver gravet omtrent lige så hurtigt som før.

Administration

Antal sager behandlet i kraft af museets arkæologiske ansvar har været stort, på trods af finanskrisen. De indkomne sager har medført 25 forundersøgelser og udgravninger.

Sagsbehandling i 2010

Museets arkæologer har i årets løb

- behandlet 1376 byggetilladelser
- behandlet 212 tilladelser efter natur- og planloven
- gennemgået 26 lokalplaner

Hertil kommer 11 undersøgelser, hvor der ikke blev fundet væsentlige fortidsminder, eller overhovedet ingen fortidsminder. To ting kan fremhæves blandt resultaterne, dels de mange lokaliteter med hustomter fra førromersk jernalder og dels flere steder, hvor dyrespor fra fortiden er dukket op på arkæologiske udgravninger. Udgravningsarbejdet er blevet løst af den faste stab sammen med projektansatte arkæologer og arkæologistuderende. Vi har for tiden én speciale-studerende og én ph.d.-studerende fra Moesgård tilknyttet, i begge tilfælde med udgangspunkt i udgravninger i Mejlbymrådet i Ringkøbings nordlige udkant.

Formidling og forskning

På formidlingsområdet har vi holdt foredrag, deltaget i møder og symposier, og vi har holdt rundvisninger, ikke mindst på udgravningerne i Spjald, som Helene Agerskov Madsen og Poul Krogh Jørgensen skriver om i denne udgave af *opdatering*. Ved årets julemarked holdt arkæologerne åbent hus i Dejbjerg Jernalder, hvor vi fortalte om årets mange udgravninger. Julemarkedet er en rigtig god mulighed for en dialog, fordi en meget stor del af de mange gæster i de tre weekender også besøgte arkæologerne.

Museet medvirkede i høj grad til udgivelsen af bogen *Vikinger i Vest*,¹ der handler om alle vikingetidsfund i det gamle Ringkøbing Amt. Og for en gangs skyld kom der meget ud af anstrengelserne, for bogen har skabt opmærksomhed ikke bare om vikingetiden, men også synliggjort Vestjylland i denne sammenhæng. Det mærkede vi videre frem i 2010.

Vi arbejder hele tiden på at formidle og synliggøre, hvordan det går med museets forskningsrettede arkæologiske

projekter. Senest er der kommet midler til, at museet sammen med Per Ole Rindel fra Saxo-instituttet, Københavns Universitet, redigerer en bog om de mange nyfundne forsvarsanlæg – de såkaldte hulbælter – der igen og igen dukker op især i Midt- og Vestjylland. Et andet aktuelt projekt, som der blev arbejdet med i 2010, er et projekt sammen med Moesgård Museum om vore stendyssers oprindelige udseende.

I løbet af året lykkedes det at få taget hul på en gammel, dårlig samvittighed, nemlig en registrering af Bent Anthonisens imponerende samling af detektorfund, metalgenstande fra jernalder og vikingetid. Samlingen er blevet til gennem mange års tilbagevendende og systematiske

afsøgninger af udvalgte marker. Kvaliteten af samlingen er meget høj grundet den systematiske indmåling af fundstederne, hvilket gør det muligt at bruge de fundne genstande og fundoplysningerne til videre studier. Blandt andet indgår et stort materiale af smykker fra yngre jernalder fra nogle marker i Vesttarp i Velling sogn. Bent Anthonisen har især fundet mange såkaldte næbfibler og andre smykkenåle, som kan stamme fra nu itupløjede brandgrave. Samlingen er nu blevet registreret med beskrivelse af hver enkelt genstand inklusiv foto. Der mangler registrering i databasen Fund og Fortidsminder, som ikke var i funktion, da registreringsarbejdet blev udført.

Hulbælte på Brændgårds Hede. Museet har efterhånden afdækket flere af disse forsvarsanlæg fra jernalderen, og de er blevet et af museets satsningsområder.

Årets udgravninger

Søparken, Tarm

RSM 10.002

På et nyt stort boligområde, beliggende i udkanten af Tarm, har museet foretaget en prøvegravning tilbage i 2008, og i 2010 udgravet 1,5 ha af arealet. Forventningerne var moderate, fordi vi på den ene side var blevet klar over, at der sandsynligvis havde ligget en middelalderlandsby på området. På den anden side var det ikke lykkedes at få ret meget klarhed over hustomter og bebyggelsens udseende i de smalle søgegrøfter. Men da fladerne blev frilagt, kom overblikket, og resultatet blev, at museet nu for første gang fik udgravet en samling gårde fra middelalderen. Forventningerne blev mere end indfriet, men ikke uden udfordringer, fordi der skulle kæmpes

Hattemagerhuset, som er en afdeling af museet, ligger direkte ved udgravningsområdet og er måske de sidste rester af bebyggelsen Åtorp eller Årup, anlagt omkring år 1100.

med udredning af mange byggefaser, ofte på samme byggegrund. I tid spænder sporene fra middelalderbebyggelse med grundplaner med buede vægge i vikingetidens byggeskik til indirekte spor af senere bindingsværkshuse i form af syldsten.

I 2006 havde stednavneforskeren Peder Gammeltoft i forbindelse med projektet "Stednavne i Egvad Sogn"² gjort opmærksom på, at der netop på udgravningsområdet var en angivelse af et marknavn efter en forsvunden bebyggelse, Årup eller Åtorp. Kilden var det såkaldte Original 1 kort fra begyndelsen af 1800-årene. Udgravningen har nu dokumenteret, at teorien passer. De udgravede spor kan være en samling udflyttergårde, anlagt på et område, hvor vi i øvrigt ikke fandt spor af oldtidsbebyggelse.

Resultatet af den arkæologiske udgravning er, at middelalderens Årup/Åtorp består af op til seks gårdsanlæg med hovedhuse, nedgravede kældre, samt nogle bygninger, som vi formoder er stalde og lader. Der har også stået nogle staklader indenfor gårdenes tofter. Disse er afgrænset af grøfter, genopgravet utallige gange. Særligt de nedgravede kældre med jordgulve og vægge af opstabilede tørv synes karakteristiske for bebyggelsen. Tørv, og det vil sige hedetørv, er i det hele taget meget iøjnefaldende i fylden i stolpehuller, grøfter og gruber. Vi mener, at tørrevægge både indgik som en del af bygningskonstruktionerne og som opstabilede, isolerende vintertørv omkring beboelseshusene, med henblik på udbringning sammen med gødning om foråret.

I bebyggelsens yngre del fandt vi spor af jernhåndtering i form af smedeskæl og affald fra esser, sandsynligvis hvor jern er blevet rensat for slagger. Detektorafsøgning ved arkæologigruppen Nerthus gav desværre ingen fund og selve smedjerne var ikke bevaret som esser eller bygningsspor. Et ejendommeligt fund er en romansk kvadersten, fremkommet i forbindelse med en af hustomterne. Den stammer sikkert fra sognekirken i Egvad, der ligger én km mod syd. Udgravningsleder Marie Vang Posselt.

Brændgårds Hede, Torsted

RSM 10.010

Afsluttende udgravning af en bebyggelse fra tidlig førromersk jernalder, omgivet af hulbælter i to hovedfaser. Årets udgravning havde til formål at sikre dokumentation af de spor af hustomter og hulbælter, der endnu var bevaret i den nordlige del af området. Her havde den intensive landbrugsdrift efterhånden betydet, at fortidsminderne ubetinget var dyrkningstruede. Kulturarvsstyrelsen bevilgede på denne baggrund et beløb til udgravning. Da et læhegn gennem bebyggelsen samtidig stod overfor udskiftning, blev dette område undersøgt samtidigt for museets egne midler. Her dukkede omfattende flader med ardspor op sammen med indirekte spor af de skelvolde eller digevoldinger, som har omgivet jernalderens marker. Til dels kunne der skabes forbindelse til Gudmund Hatts opmåling af de digevoldinger, der stadig var bevaret på Brændgårds Hede i 1930'erne.³ Ved at forfølge rækkerne af gravede huller i forsvarsanlægget ned mod et moseområde mod vest lykkedes det igen at finde enkelte af de tilspidsede egepinde, der formodes at indgå som en del af landsbyens forsvar. Udgravningsleder Esben Schlosser Mauritsen.

Rindum Skole, Rindum

RSM 10.013

Museet fortsatte udgravningen af rækkegardene fra omkring år 400 e.Kr., der blev opdaget i 2009 under en del opmærksomhed fra medier og kolleger. Vi fladeafdækkede et godt 2.000 m² stort område, der skulle udlægges som grønt område, hvilket betød, at bygherren ikke umiddelbart ville kunne pålægges at skulle betale. Af samme grund foretog museet ikke en egentlig udgravning, men kun GPS-opmåling og efterfølgende udredning af stolpehullerne til planer af de enkelte konstruktioner i huse og hegn. Fra prøvegravningen i 2009 kunne det ses, at der måtte ligge gårde her, og det viste sig også at være tilfældet. Rækken af gårde fortsatte dog ikke snorlige som forventet, men drejede nogle grader, ligesom nogle yngre huse var forskudt ret langt væk fra rækken.

Ved årets udgravning på Brændgårds Hede fremkom tilspidsede egepinde i lavningen, som anlægget fortsætter ud mod.

Hovedhus, der indgår i rækken af jernaldergardene i Rindum, opmåles.

Vi kunne også konstatere, at der havde foregået dyrkning med ard hen over de yngste huse. Udgravningsleder Torben Egeberg.

Mejlby 11, Rindum

RSM 10.017

I november lykkedes det at få afsluttet en langvarig udgravning, der blev indledt i 2009 og som flere gange var blevet udskudt af andre, presserende udgravninger. Samtidig var Mejlby 11-udgravningen blevet meget mere kompliceret, end søgegrøfterne gav os anledning til at tro. Selv om arealet kun var på omtrent 2 ha, så gemte der sig her utallige anlæg fra mange forskellige perioder af oldtid og middelalder, og det var kun med en ret stor portion stædighed, at det lykkedes at få arbejdet afsluttet på en god måde og med meget fine resultater. Især to ting besværliggjorde udgravningen. Dels gemte der sig mere end 30 jordfæstegrave på området, og dels dukkede der flere steder sandflugtslag op med ældre

muldflader og bebyggelsesspor neden under. Udgravningen af gravene er blevet betalt af Kulturarvsstyrelsen.

Vi har fundet spor af et stort antal huse, hegn, gennemgående grøfteanlæg, pælerækker, hjulspor, små jernalderbrønde, store vikingetidsbrønde, slagge fra esser, dyrespor dels på afblæste sandflader og dels på fladen mellem hjulsporene i vejene. De ældste bebyggelsesspor er hustomter fra yngre bronzealder og førromersk jernalder. I yngre romertid og ældre germanertid har der ligget to sammenbyggede gårde på området. Nogle af hjulsporene hører til i denne tid, og det er derfor værd at notere en omfattende og tilbagevendende kørsel, der ser ud til at fortsætte i den følgende tid frem mod vikingetiden, hvor vi også mener, at der har ligget gårde her. Det er ellers meget sjældent at finde bebyggelser fra netop denne tid. I vikingetiden ligger her kun én gård med et op til 36 m langt hovedhus med spor af stald og formodet møddingsplads udenfor. Gården omfatter blandt

Mejlby. Her er vi i gang med at opmåle nogle af de mange spor, i dette tilfælde hustomter og grøfter fra jernalder og middelalder.

andet i sin yngste del en bygning på under 20 m, med træk af i Trelleborg-arkitektur i form af et centralt ildsted og gavlrum. I højmiddelalderen ligger der også en gård med hovedhus og mindre bygninger på området.

De to jernaldergårde fra tiden omkring år 400 på Mejlby 11 er interessante, når vi har den nærliggende og samtidige bebyggelsesform ved Rindum Skole i erindring, se ovenfor. Rindum Skole-bebyggelsen med sine rækkegårde er én måde at udlægge byggegrunde på, her i Mejlby byggede man mere selvgroet og tilsyneladende tilfældigt, dvs. som de fleste bebyggelser ellers ser ud på denne tid.

Der forestår nu et stort arbejde med udredning af bebyggelsesudviklingen på Mejlby 11. Gravens indhold af metalgenstande bliver konserveret i 2011 på Konserveringscenter Vest for en bevilling fra Kulturarvsstyrelsen. Udgravningsledere Esben Schlosser Mauritsen og Poul Krogh Jørgensen.

Violhaven, Rindum

RSM 10.054

Forundersøgelse af et 9.500 m² stort lokalplanområde. Violhaven ligger direkte i forlængelse af retningen af rækkegårdene ved Rindum Skole, se ovenfor. Der var derfor en del forventninger til denne prøvegravning, fordi den måske kunne give svar på, om rækken af gårde fortsatte her. Det viste sig at være tilfældet, men der fremkom kun spor af én gård. Det betyder, at der nu kan tælles en række med 13 gårde. Ellers fandt vi kun pansergraven fra Anden Verdenskrig. Den støder vi ofte på, når der bliver gravet i Rindum-området. Forhåbentligt bliver der ved en egentlig udgravning lejlighed til at undersøge denne gård nr. 13 i 2011. Udgravningsleder Torben Egeberg.

Borris-Skjern-Stauning – tracé

RSM 10.061

Nedlægning af nye trykledninger fra Borris til Skjern og fra Stauning til Skjern betød, at museet indgik en aftale om at følge anlægsarbejdet på den omtrent 20 km lange strækning, sådan at fremkomst af væsentlige fortidsminder skulle undersøges. Arkæologisk havde museet forventning om,

at det lange tværsnit gennem landskabet langs Skjernåens nordside ville give et nyt indblik i bebyggelsen her.

Arbejdet blev indledt i november 2009, hvor to store bebyggelser fra henholdsvis yngre romertid og ældre germanertid samt vikingetid blev udgravet. Begge lå i Borris og grubehusene var kendt i forvejen som afgrødespor på luftfotos. Fra årsskiftet fulgte vi gravemaskinerne gennem den strenge vinter i januar-februar, i det omfang entreprenørerne overhovedet selv kunne grave i den frosne jord. Nedenfor fortælles nærmere om tre udgravninger i Ganer, ved Langkær og ved Fruergård.

Ganer, Skjern

RSM 10.073

Ikke langt vest for Skjern fandt vi på tracéet mod Stauning et grubehus og spor af hegn fra yngre jernalder. Et nyt jernalderbosættelsesområde fremkom én km længere mod vest, denne gang med nogle hustomter, fint bevarede ardspor og tilhørende, nu forsvundne skelvolde, omkring jernalderens marker. Også et jernudvindingsanlæg fra ældre jernalder dukkede op. Det er kun anden gang, at vi har været heldige at finde spor af den tidlige jernudvinning, som er foregået i ret små anlæg, sammenlignet med senere tiders udvinning. Enkelte dyrespor fremkom også. Udgravningsleder Per Mandrup Christensen.

Ganer. Fint bevarede ardspor i formodet hjørne af en mark, med nyfalden sne og entreprenørernes trykledning foreløbigt udlagt.

No Stampe, No

RSM 10.074

Prøvegravning forud for skovrejsning. Det arkæologiske arbejde blev indledt kort før jul i 2009 og afsluttedes på grund af vinteren først i foråret 2010, med afdækning af i alt 4.600 m². Ved prøvegravningen fremkom et nyt forsvarsanlæg fra ældre jernalder, og igen kunne vi konstatere en tilsyneladende lokalisering på tværs af en landskabskorridor. Ringkøbing-Skjern Museum valgte selv at bidrage til undersøgelsen for at få opmålt så meget af anlægget som muligt. Medvirkende til beslutningen var, at hulbælter er blevet en del af museets særlige satsningsområder. Under arbejdet blev museet gjort opmærksom på planer om en kommende gravning af en sø i lavningen ved forsvarsanlægget. Der blev derfor gennemført en egenbetalt forundersøgelse, hvor det kunne fastslås, at hulbæltet ophørte på kanten af den planlagte sø. Udgravningsleder Esben Schlosser Mauritsen.

Museet har allieret sig med professor ved Geografisk Institut, Københavns Universitet, Henrik Breuning-Madsen og en bachelorstuderende for at afklare teorien om åbentstående huller i jernalderanlæggene. Her er vi ved No Stampe, hvor der diskuteres sammen med Esben Schlosser Mauritsen.

Rindumgård Syd, Midt og Nord, Rindum

RSM 10.075, 10.076 og 10.077

Forundersøgelser af et meget stort område på godt 15 ha, opdelt på tre private bygherrer. Der er især fundet spor af bebyggelse fra ældre og yngre bronzealder i den sydlige del. Mange velbevarede hustomter er blevet påvist, og lokaliteten kan bedst sammenlignes med professor Beckers plan fra Spjald, hvor tomter af bronzealderhuse blev fundet i stort tal i 1970'erne.⁴ Desuden er der fremkommet spor af bebyggelse med fine gårdsanlæg fra ældre jernalder. Fra yngre romertid/ældre germanertid er der også fundet gårde, som vi tror, er den vestlige afgrænsning af det meget store bebyggelsesområde, der strækker sig mod øst gennem Mejlbymrådet til Rindum Skoleområdet. Fortidsminder på det sydlige og på det nordlige område ved Rindumgård er indstillet til udgravning, mens der endnu ikke er taget stilling til midterområdet. Udgravningsledere Esben Schlosser Mauritsen, Poul Krogh Jørgensen og Kenneth Nielsen.

Mosevej, Spjald

RSM 10.090

Forundersøgelse af et 7 ha stort, lokalplanområde. Syd for arealet fremkom i 2008 en fint bevaret hustomt fra tidlig førromersk jernalder sammen med spor af skeldiger og tilhørende ardspor. Ved den nye udgravning fremkom i den sydlige del af arealet nogle huse fra tidlig førromersk jernalder, som museet indstiller til udgravning. Udgravningsleder Kenneth Nielsen.

Langkær, Stauning

RSM 10.094

En middelalderbebyggelse blev frilagt på en 800 m lang tracéstrækning, først og fremmest i form af gruber og grøfter, der nok er en del af tofteinddelinger til gårdene i Langkær. Hjulspor blev påvist i stort tal, hvoraf mange overlejlrede ældre spor. Mens vi i dag kører gennem området langs fjorden, har de fleste hjulspor i udgravningen retning mod denne,

og måske især mod overfartsstedet over Skjern Å ude i Skjernåens delta, ikke så mange kilometer mod syd. Også i Langkær var der spor af højryggede agre. Udgravningsleder Per Mandrup Christensen.

Østergade, Ringkøbing

RSM 10.098

I Ringkøbings middelalderlige bykerne er der foretaget en forundersøgelse og mindre udgravning. Byggegrundens lag, der var ret forstyrrede, blev kun undersøgt, hvor der skulle graves sokkel. Forinden var der udlagt fire mindre søgefelter. Der fandtes, trods det begrænsede undersøgelsesareal, spor af bebyggelse fra middelalderen. Udgravningsleder Poul Krogh Jørgensen.

Fruergård, Stauning

RSM 10.100

Over en strækning på 600 m på tracéet fra Stauning til Skjern blev en middelalderlig bebyggelse nær den nuværende Fruergård undersøgt. Der fremkom tomter af huse i flere byggefaser, desuden kulturlag, hjulspor, dyrespør, grøfter, brønde og højryggede agre. Et antal husgrundplaner blev udskilt. Der er også bebyggelsesspor yngre end middelalderen, og muligvis er der kontinuitet frem mod den stadig eksisterende bebyggelse i området. Udgravningsleder Per Mandrup Christensen.

Dyekjærvej, Ringkøbing

RSM 10.102

Forundersøgelse og mindre udgravning af et 900 m² stort felt i den vestlige del af Ringkøbings middelalderlige bykerne. Der fremkom et antal grøfter, som blandt andet kan have afgrænset en bebyggelse på stedet. Tomten af et tidligere undersøgt middelalderhus blev endvidere frilagt. I den nordlige del af feltet var der et tykt kulturlag, som blev efterladt urørt og friholdt ved det kommende anlægsarbejde. Udgravningsledere Poul Krogh Jørgensen og Per Mandrup Christensen.

Spjald syd, Spjald

RSM 10.104

Forundersøgelse og udgravning forud for kommunalt byggeri. En meget fint bevaret landsbyplan fra ældre jernalder blev afdækket. Nogle brønde og gruber blev blandt andet undersøgt med hjælp fra museets arkæologigruppe. Udgravningsleder Poul Krogh Jørgensen. Læs hans artikel her i *opdatering*.

Doktorhaven, Spjald

RSM 10.113

I sensommeren blev der forud for boligbyggeri foretaget en arkæologisk prøvegravning med efterfølgende udgravning af et omtrent 2.000 m² stort område. Stedet var lovende, når vi kiggede på kort og højdekurver. En lille prøvegravning, uheldigvis begrænset af store træer, buske og haveanlæg, viste da også, at der var fortidsminder her. Da al vegetation og muldlag var fjernet, dukkede et virvar af stolpehuller op. Men der dukkede også noget andet op, en gravplads, som vi ikke havde haft kontakt med i søgegrøfterne, fordi vi ikke kunne komme til at grave frit på området. Det er naturligvis et problem, når noget sådant sker, og heldigvis betalte Kulturarvsstyrelsen for denne del af udgravningen, herunder også konservering af metalgenstandene. Se Helene Agerskov Madsens artikel om gravene her i *opdatering*.

På den afgravede flade kæmpede vi med overhovedet at skelne noget sikkert i den knastørre undergrund, som træerne og buskene havde drænet for al fugtighed. Men med hjælp fra lidt regn begyndte der efterhånden at komme klarhed og overblik. Sporene viste sig at stamme fra en gård fra vikingetiden, ganske vist ikke i sin fulde udstrækning, men nok til at vi kan få indsigt i, hvad der gemmer sig under Spjald By.

Der er bygningsspor fra både den ældre og den yngre del af vikingetiden, og enkelte bygninger er nok først opført i den tidlige middelalder. Til den ældre del hører et hovedhus, hvoraf 22 m ligger inden for udgravningsområdet. Der er mod sædvane stald i vest med fine spor af båse og spor af

dyb udmugning i grebningen. Udenfor mod nord fremkom en stor afgravning, opfyldt med kulturlag med lerkarsskår fra vikingetiden. Vi formoder, at der kan være tale om en mødding, meget lig, hvad vi fandt i Mejlby 11, se ovenfor. Vi tog prøver af kulturlaget med hjem til videre analyser. Hovedhuset har skønsomt været 30 m langt eller mere. Vi har fundet spor af et par mindre bygninger fra hovedhusets tid. Blandt andet et lille grubehus uden de to normale tagstolper. Kun nedrammede pæle og pileflet rundt langs siderne har dannet støtte for tag og væg. På det slidte gulv i nord lå nogle kasserede vævevægte, og vi kunne se, at adgangen til bygningen er foregået i den sydøstlige del, hvor der ikke var spor af nedrammede pæle.

En systematisk detektorafsøgning af arealet ved Bent Anthonisen og Kurt Gejl gav desværre ingen resultater. Til gengæld var flere af husgrundplanerne velbevarede. Det gjaldt især en bygning, der har haft buede vægge og ret gavl. Tilsyneladende er det en bygning i Trelleborg-arkitektur, men vi fandt ingen spor af de forventede skråstolper. Bygningens anslåede længde på omkring 22 m er også beskeden i denne sammenhæng. Der ses foruden spor af to normale døre med indre dørstolper også en uforklaret, meget smal og en tilsvarende overordentlig bred åbning i langsiderne. Begge har haft indre dørstolper. Funktionen af dette velbyggede hus fandt vi ikke ud af.

I forvejen kendte vi kun til ét fund fra vikingetiden i Spjald, nemlig et formodet gravfund med skålspænde og lerkar, blot 300 m syd for udgravningsområdet.⁵ Den nyfundne vikingetidsbosættelse ligger heller ikke langt fra Omgård i Grønbjerg, syv km mod nord. Omgård var blandt de første fire landbebyggelser fra vikingetiden, der blev udgravet i 1970'erne.⁶ Ringkøbing-Skjern Museum har ved Omgård i 2007-2009 fortsat arbejdet med at udgrave et ikke tidligere undersøgt område i samarbejde med Aarhus Universitet, Moesgård. Begge bebyggelser, Spjald og Omgård, har det tilfælles, at de er lokaliseret nær et formodet forløb af en ældre hovedvej ned gennem Vestjylland og videre til Skjern, Varde og Ribe. Udgravningsledere Torben Egeberg og Helene Agerskov Madsen.

Nørre Lyngvig, Holmsland

RSM 10.122

I forbindelse med en besigtigelse opdagede museet, at store og tykke tørveblokke med lag af trærødder og rødder af vandplanter var skyllet op på stranden i Nørre Lyngvig. Det viste sig også, at tydelige dyrespor af store og små drøvtyggere kunne ses på flere af blokkene. Vi ved endnu ikke fra hvilken dybde, tørven kommer op fra, og vi ved heller ikke, hvor gamle lagene er. Vi har også undret os over, hvordan det lader sig gøre, at dyresporene fremstår frilagte på oversiden af blokkene, uden at yngre lag dækker dem. Hvordan dette end skal forklares, vil vi i fremtiden prøve at holde øje med stranden, hvis nye blokke kommer ind i kommende storme. Indtil nu har vi fået udtaget en stor prøve, ligesom en større blok er blevet bjerget med hjælp fra strandfogeden i Klegod. Undersøgelse ved Poul Krogh Jørgensen, Esben Schlosser Mauritsen og Torben Egeberg.

Vesterhavet ud for Nørre Lyngvig Fyr efter en storm, hvor tørveblokke med dyrespor ligger opskyllede på forstranden. Havet har fyldt nyt sand i sporene.

Ringkøbing-Røgind cykelsti

RSM 10.128

Vejdirektoratet etablerer hen over vinteren tracéer til cykelstier på begge sider af den gamle hovedvej 15, i alt en strækning på godt 10 km. Museet har valgt at følge disse anlægsarbejder, fordi mange fortidsminder bliver berørt, og fordi vi opnår nye overblik grundet disse brede søgegrøfter gennem landskabet. Det arkæologiske arbejde foregår ved, at vi følger entreprenørarbejdet og enkeltanlæg registreres. Egentlige udgravninger foretages, når der fremkommer fortidsminder i større omfang. Indtil nu er et jernalderforsvarsanlæg og to hustomter fra ældre jernalder dukket op sammen med en formodet grav. Tracé-arbejdet afsluttes i foråret 2011. Udgravningsleder Poul Krogh Jørgensen.

Majsmarken 3, Rindum

RSM 10.033

Samtidig med at udgravningen Mejlby 11 var ved at blive afsluttet, indgik museet en aftale med et byggefirma om opmåling af jernalderstolpehullerne på en byggegrund, der tidligere har været undersøgt. Det kunne lade sig gøre, da bygherre gravede al muld bort fra grunden. Museet investerer nogle timers arbejde på disse GPS-genopmålinger for at gøre det muligt at koble gamle, håndtegnede udgravningsplaner sammen med nye, GPS-opmålte, med det formål at få skabt en samlet plan over alle udgravede områder i det store bosættelsesområde i Mejlby. Udgravningsleder Poul Krogh Jørgensen.

Femhøje Sande, Rindum

RSM 10.134

I forbindelse med anlæggelse af cykelstien mellem Ringkøbing og Røgind fremkom endnu et af jernalderens forsvarsanlæg. Denne gang var det meget bredt med mange rækker af gravede huller. Anlægget kan følges over en omtrent 50 m lang strækning i nord-syd. Med en lokalisering i et vådområde mellem to potentielle bosættelsesområder, og samtidig på tværs af den sandsynlige transportkorridor gennem området, er placeringen af hulbæltet måske ikke så overraskende endda.

Femhøje Sande. Jernalderanlægget i vådområdet øst for Ringkøbing, med hovedvej 15 i baggrunden. Vi har lagt et snit i nogle udvalgte anlæg.

Det nye fund får endnu mere perspektiv, fordi vi i 2008 fandt et lignende anlæg kun 2 km længere mod øst, og det var også anlagt på tværs af landskabets naturlige færdselsrute (RSM 10.020). Udgravningsleder Poul Krogh Jørgensen.

Ganerkærvej, Skjern

RSM 10.140

Prøvegravning forud for skovrejsning af et 7,5 ha stort areal. På et meget lavtliggende område fremkom to hustomter fra tidlig førromersk jernalder samt ardspor. Desuden blev et større antal hjulspor og hulvejssystemer opmålt. Sporene stammer fra ældre udgaver af den vestjyske kongevej, hvis regulerede vejføring med vejgrøfter og milesten for hver kvarte mil befinder sig umiddelbart øst for prøvegravningsarealet. Et område på 0,3 ha friholdes for dybdepløjning. Udgravningsleder Esben Schlosser Mauritsen.

Sandbæk, Nørre Omme

RSM 10.141

Ved prøvegravning forud for skovrejsning på et 21 ha stort areal fremkom i alt 19 hustomter fra førromersk jernalder. De fundne langhuse repræsenterer en længerevarende bebyggelse. Der er desuden fremkommet flader med ardspor. Ejendommelige er to endnu uforklarede, ovale anlæg, bestående af to rækker gravede huller, i udseende meget lig hulbælte-anlæggenes huller. Det særlige ved lokaliseringen af den nyfundne lokalitet er, at den ligger ganske tæt på en stor samtidig bebyggelse, en af jernalderens mest kendte, Grøntoft. En bakkekam gør dog, at man ikke kan se direkte fra husene ved Sandbæk op til bakkerne, hvor Grøntoft ligger. Der er godt 3 km mellem de to områder. Sandbækbebyggelsen er indstillet til friholdelse for dybdepløjning. Udgravningsleder Esben Schlosser Mauritsen.

Galgebjergvej, Hemmet

RSM 10.136

Prøvegravning på et 2 ha stort område, forud for skovrejsning. Der er fremkommet spor af bebyggelse med mindst

tre spredtliggende huse fra tidlig førromersk jernalder, beliggende i et ret fladt landskab. Lokaliteten var kendt i forvejen, idet en hustomt i 2006 blev opdaget som afgrødespor i forbindelse med projektet "Luftfotoarkæologisk rekognoscering efter vikingetidig bebyggelse i Sydjylland og Schleswig", udført af Esben Schlosser Mauritsen og finansieret af Dronning Margrethe II's Arkæologiske Fond. Huset blev atter fotograferet i 2010 til projektet "Fortiden set fra himlen". Endelig viste en gennemgang af COWI's luftfotoserie, DDO 2006, at der nord for samme hus kunne ses endnu en hustomt, også fra førromersk jernalder ud fra sin grundplan. Med denne forhåndsviden valgte museet at lægge søgegrøfterne tættere end normalt for skovrejsningssager. Ved prøvegravningen blev det ene hus frilagt, og det svarede ikke overraskende, med sin meget fint bevarede grundplan, helt til afgrødespor. Området med huse bliver friholdt. Udgravningsleder Esben Schlosser Mauritsen.

Torben Egeberg kan kontaktes på: te@levendehistorie.dk

Noter

1. Palle Eriksen, Torben Egeberg, Lis Helles Olesen & Hans Rostholm: *Vikinger i Vest – vikingetiden i Vestjylland*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 70. Højbjerg 2009.
2. Peder Gammeltoft & Torben Egeberg: *Stednavne i Egvad sogn: En forsknings- og forvaltningsrapport*. København 2006.
3. Gudmund Hatt: *Oldtidsagre*. København 1949.
4. Carl Johan Becker: Hal og hus i yngre bronzealder. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1972, s. 5-16.
5. Se foto i Palle Eriksen *et al.* s. 279.
6. Leif Chr. Nielsen: Omgård. A Settlement from the Late Iron Age and the Viking Period in West Jutland. *Acta Archaeologica* Vol. 50, 1979, s. 173-208.

